

AMERIKA ADABIYOTI RIVOJLANISH TARIXI VA NAMOYONDALARI

University of business and science
To'layeva Shaxnoza Jaloliddin qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada amerika adabiyotining rivojlanish davrlari va bosqichlari shu kungacha rivojlanishiga hissa qo'shgan adabiyot namoyondalari keltirilgan. Ularni urush yillariga qaramasdan yozgan asarlari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *og'zaki adabiyot, sog'lom fikr, amerika inqirozi, qorong'u romantizm vakillari.*

Abstract: *In this article, the periods and stages of the development of American literature are presented. They are talking about the works they wrote despite the war years.*

Key words: *oral literature, common sense, American crisis, representatives of dark romanticism.*

Amerika Qo'shma Shtatlar adabiyoti asosan ingliz tilida bo'lib, boshqa tillardagi adabiyotlar muhojirlarning millatiga, shuningdek, mahalliy xalqlarning og'zaki an'analariga bog'liq.

Amerikada dastlab ingliz, fransuz, ispan, nemis va boshqa millatlarning adabiyoti rivojlangan. Masalan, Pensilvaniyada birinchi kitob nemis tilida nashr etilgan va inqilobdan oldin u barcha Amerika koloniyalarida eng katta nashr hisoblangan. Hind qabilalarining har biri o'ziga xos og'zaki adabiyot an'analariga ega edi. Biroq, qit'adagi siyosiy o'zgarishlar bilan ingliz tili asta-sekin umumiy adabiy tilga aylandi. Bu davr asarlari asosan nasroniy diniy mavzularda bo'lib, keyinchalik asta-sekin tarixiy va siyosiy mavzular bilan to'ldiriladi. Ko'chmanchilarning hindlar bilan bo'lgan munosabatlari va to'qnashuvlarini tasvirlovchi asarlar ham paydo bo'la boshladi. Jon Uintrop, Uilyam Bredford, Tomas Morton, Alexander Whitaker, Benjamin cherkovi, Cotton Meather kabi nomlar uzoq vaqtdan beri ma'lum.

Mustaqillik urushi (1775-83) bilan bog'liq bo'lgan bu davr Benjamin Franklin, Aleksandr Hamilton, Tomas Peyn, Tomas Jefferson kabi siyosatchilarning ijtimoiy ishlarining nashr etilishi bilan ajralib turadi. Franklinning avtobiografiyasi va almanaxi (Bechora Richardning almanaxi) Amerika milliy ongining shakllanishiga ta'sir ko'rsatgan bo'lsa, Peynning „Sog'lom fikr“ va "Amerika inqirozi „risolalarida o'sha davrdagi siyosiy bahslarga e'tibor qaratilgan. Filipp Moren Frenoning urush haqidagi she'rlari ham milliy munozaraga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

1789-yilda Uilyam Xill Braunning birinchi amerikalik romani "Sampatiya kuchi" nashr etildi. Bu kitob sevgi yo'lida yo'l qo'yilgan xatolar tasvirlangan epistol yar janrda yozilgan.

1797-yilda Xanna Vebster Fosterning „Koket: yoki Eliza Uorton tarixi“ nomli sentimental romani nashr etildi. Unda ikkita halol va yaramas yigitdan

birini tanlay olmay, yangi tugʻilgan chaqaloq bilan yolgʻiz qolgan ayol haqida hikoya qilinadi.

1798-yilda "Charlz Brokden Braunning „Viland“ romani, keyingi yili esa Ormond, Edgar Xantli va Artur Mervinning gotika asarlari nashr etildi.

Sarguzasht janriga Xyu Genri Brakkenrijning „Zamonaviy ritsarlik“ (1792-1815) va Tabita Gilman Tennining "Ayol kixotizmi „ (1801) asarlari kiradi.

1809-yilda Amerika adabiyotining klassikasi Vashington Irving oʻzining birinchi romani-“Dunyoning boshidan Gollandiya sulolasining oxirigacha boʻlgan Nyu-York tarixi" ni yozdi .

Angliya-Amerika urushidan keyin (1812—15) eski dunyo anʼanalaridan qutulish tendentsiyasi adabiyot va umuman sanʼatda keng tarqaldi. Irvingning 34 hikoyali eskizlar kitobi nashr etildi. Uilyam Kallen Brayant Yangi Dunyo tabiatini chiroyli tasvirlaydigan sheʼrlar yozadi. Jeyms Fenimor Kuper mashhur charm paypoq haqidagi hikoyasini boshlaydi.

Yozuvchi va tanqidchi Jon Nil Logan „Oila tarixi“ (1822), „Yetmish olti“ (1823), Rendolf (1823), Jonatan amaki (1825) va Reychel Dayer (1828), Salom Koppers haqidagi birinchi roman) romanlarini yozgan. U Irving va Kuperni ingliz yozuvchilariga taqlid qilganliklari uchun tanqid qilib, amerikalik yozuvchi „Muvaffaqiyatga erishish uchun hech kimga oʻxshamasligi kerak“ deb taʼkidladi

Detektiv va dahshat janrlarining ixtirochilaridan biri Edgar Allan Po 1832-yilda oʻz hikoyalarini yozishni boshlagan. "Qizil oʻlim niqobi", "Asher uyining qulashi", "Qora mushuk „, „Oʻlikxonadagi qotillik", "Oltin qoʻngʻiz" kabi hikoyalarida dahshatli, tasavvufiy yoki psixologik usullardan mahorat bilan foydalanadi.

1836-yilda sobiq vazir Ralf Valdo Emerson "Tabiat "ni yozdi va adabiyotda transsendentalizmga yoʻl ochdi. Bu sohaning taniqli arbobi va Emersonning doʻsti Genri Devid Toro 1854-yilda "Uolden yoki oʻrmondagi hayot " nomli xotira kitobini nashr etdi.

1837 va 1842-yillarda Nathaniel Hawthorne oʻzining ikki jildli hikoyalarini nashr etdi. 1850-yilda uning quvilgan zinokor ayol dramasini tasvirlaydigan "Qizil xat " klassik romani nashr etildi. Xotorning ishi Herman Melvilga katta taʼsir koʻrsatdi, u oʻzining mashhur "Mobi Dik „ (1851) romanini doʻstining donoligi uchun yozganini taʼkidladi. Po, Xotor va Melvilni qorongʻu romantizm vakillari deb hisoblash mumkin.

Abolisionizm haqidagi siyosiy qarama – qarshiliklar Uilyam Lloyd Xarrisonni "Ozod qiluvchi" ni, Garriet Bicher-Stouni esa dunyoga mashhur " Tom amakining uyi" (1852) asarini yozishga ilhomlantirdi. Shu bilan birga, sobiq qullarning asarlari nashr etila boshlandi. Afro-amerikalik Umar ibn Saidning arab tilida tarjimai holi (1831), Garriet Jeykobsning choʻri qiz hayotidagi voqealar kitobi (1861).

Hindlarningda avtobiografik va badiiy asarlari ham paydo boʻla boshladi. 1829-yilda Peko qabilasidan Uilyam Eps oʻz hayoti haqida "Oʻrmon bolasi" kitobini nashr etdi. Keyin 1854-yilda Cheroki qabilasidan Jon Rollin tubjoy amerikalik

adabiyotdagi birinchi roman bo'lgan Ridj Xoakin Murietaning hayoti va tajribasini nashr etdi

Shoirilar orasida Uolt Uitmen va Emili Dikkinson, shuningdek, Genri Uodsvort Longfello va Jon Grinlayf Uayter o'quvchilar e'tiborini jalb qila oldilar.

Amerika fuqarolar urushi haqidagi eng ta'sirli asar 1895-yilda yosh jurnalist Stiven Kreyn tomonidan yozilgan. Uning „Aibinning qizil belgisi“ romani birinchi marta Filadelfiya matbuotining bir nechta sonida Uning janglari nomi bilan nashr etilgan, keyinchalik alohida kitob sifatida nashr etilgan.

XIX asr adabiyotining yana bir yorqin yulduzi Mark Tven (haqiqiy ismi Samuel Langhorn Klemens) edi. U Amerikada tanqidiy realizmning paydo bo'lishiga hissa qo'shdi va 1876-yilda yozilgan Tom Soyer va 1884-yilda yozilgan „Geklberri Finning sarguzashtlari“ romanlari jahon klassikasiga aylandi. U, shuningdek, fantaziya janrining rivojlanishiga hissa qo'shdi, uning ajoyib namunasi-Konnektikutdagi Yanki romani (1889) Qirol Artur saroyida.

Nobel mukofotini olgan amerikalik mualliflar

- 1930-yil: Sinkler Lyuis (yozuvchi)
- 1936-yil: Evgeniy O'Nil (dramaturg)
- 1938-yil: Pearl Bak (yozuvchi, biograf)
- 1948-yil: T. S. Eliot (shoir, dramaturg)
- 1949-yil: Uilyam Folkner (yozuvchi)
- 1954-yil: Ernest Xeminguey (yozuvchi)
- 1962-yil: Jon Steynbek (yozuvchi)
- 1976-yil: Sol Bellow (yozuvchi)
- 1978-yil: Isaak Bashevis-Singer (yahudiy yozuvchisi)
- 1987-yil: Jozef Brodskiy (ingliz va rus tillarida yozilgan shoir)
- 1993-yil: Toni Morrison (yozuvchi)
- 2016: Bob Dylan (qo'shiq muallifi)
- 2020: Luiza Glyuk (shoir)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Baym, Nina, ed. The Norton Anthology of American Literature. New York: W.W. Norton & Company, 2007.

2. Campbell, Donna M. The Early American Novel: Introductory Notes. Literary Movements, 2008.

3. Neal, John (1828). Rachel Dyer: A North American Story. Portland, Maine: Shirley and Hyde.

4. www.edu.uz

5. www.wikipedia.com